

ارایه اصول و راهکارهای باززنده سازی پارک ها در بافت های قدیمی شهر، با

حفظ هویت تاریخی و فرهنگی (مطالعه موردی: پارک شهر واقع در محله سنگلج تهران)

علیرضا حسینی^۱

سیده شیلا فلاح فرید*^۲

Farbodshila@yahoo.com

حسنعلی نقایی^۳

تاریخ پذیرش: ۹۰/۶/۲۸

تاریخ دریافت: ۹۰/۲/۲۵

چکیده

زمینه و هدف: شرایط نامساعد محیطی شهرها، کمبود فضاهای باز و سبز شهری در کلان شهرهای کشور لزوم توجه به پارک ها را به لحاظ عملکردهای اکولوژیک و اجتماعی این فضاها بیش از گذشته مطرح نموده است. اگر این پارک ها تاریخی بوده و یا در محدوده تاریخی یک شهر واقع شده باشند، به دلیل ارزش های معنوی و کاربردی باید بیش تر مورد توجه قرار گیرند. این تحقیق با هدف شناسایی و تشخیص قابلیت ها و استعدادهای بازپیرایی و باززنده سازی پارک شهر، اولین و مهم ترین پارک تاریخی تهران صورت پذیرفته است. روش بررسی: ابتدا در سطح کلان، شناخت ویژگی های تهران و محله سنگلج به عنوان مکان استقرار این فضای عمومی و تاریخی، قبل از احداث پارک و پس از آن، مورد بررسی تاریخی- تحلیلی قرار گرفت. سپس پارک شهر در لایه های تاریخی، اجتماعی و طبیعی، دید و منظر و همچنین الگوهای رفتاری بازدید کنندگان و کاربران فضا تحلیل و آنالیز گردید. برای هدفمند نمودن طرح باززنده سازی، از پرسش نامه و روش SWOT استفاده شده است.

نتایج: خلاصه دستاوردهای تحقیق، منجر به رسیدن به اصول طراحی پایدار به منظور ارتقای کیفی محیط و منظر پارک، حفاظت از سیمای فرهنگی و تاریخی آن، ارتقا کیفیت اکولوژیکی پارک شهر به عنوان الگویی جهت ارایه راهکارهای باز آفرینی پارکهای تاریخی در ایران گردید، تا با برقراری تعادل بین کارکردهای اکولوژیکی، تاریخی و اجتماعی، کلیت سامانه یک پارک تاریخی حفظ گردد تا از این پس، باز آفرینی پارک های تاریخی به صورت موردی و سلیقه ای انجام نگردد.

واژه های کلیدی: پارک های تاریخی، باززنده سازی، محله سنگلج، پارک شهر.

۱- کارشناس ارشد مهندسی طراحی محیط زیست، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.
۲- کارشناس ارشد مهندسی طراحی محیط زیست، دانشکده محیط زیست، دانشگاه تهران* (مسئول مکاتبات)
۳- دانشیار دانشکده شهرسازی، دانشگاه تهران.

مقدمه

به موازات رشد و توسعه شهر و افزایش انواع آلودگی های زیست محیطی و بصری، فضاهای شهری نقش فعال خود را از دست داده اند. بنابراین لزوم توجه به پارک های شهری از ضرورت زندگی شهری می باشد. پارک های شهری با تاثیر بر جنبه های مختلف محیطی، اقتصادی و اجتماعی که پایه های پایداری شهری می باشند، کیفیت زندگی و زیست پذیری شهرها را ارتقا داده و با کارکردهای زیباشناختی خود در رسیدن به وضعیت مطلوب تر محیطی شهرها موثر هستند (۱).

پارک های شهری علاوه بر تاثیر گذاری بر کیفیت محیط زیست شهری، خدمات و فضایی برای افزایش تعاملات اجتماعی ایجاد کرده و از آنجا که موجب خوانایی شهر می گردند، علاوه بر هویت محلی، قسمتی از هویت ملی محسوب گشته و نقش با اهمیتی را در توسعه شهری پایدار ایفا می نمایند (۲).

اگر این پارک ها تاریخی بوده و در محدوده تاریخی یک شهر نیز واقع شده باشند، علاوه بر برقراری تعادل بین کارکردهای اکولوژیکی و اجتماعی، جنبه تاریخی بودن پارک نیز باید مورد توجه واقع شود، زیرا به دلیل ویژگی های تاریخی در بافت شهر به آن هویت و خوانایی می بخشند (۳). پارک های تاریخی به عنوان میراث ملی و سندی با ارزش از هویت تاریخی و فرهنگی بیانگر رابطه تنگاتنگ میان تمدن و طبیعت بوده و به عنوان یکی از جلوه های دارایی های فرهنگی، آثار کالبدی به جا مانده از گذشته به دلیل ارزش ذاتی و فایده آن ها برای جامعه مورد توجه قرار می گیرند. این آثار جزئی حیاتی از هویت فرهنگی جامعه می باشند و در چارچوبی از معیارهای محلی، منطقه ای و ملی، حسی قوی از مفهوم مکان ایجاد می کنند. اگرچه این داری ها تجدید ناپذیرند، گاهی با اعمال تغییراتی می توان از تداوم حیاتی شان اطمینان حاصل شود. فرایند حفاظت و بازآفرینی پارک های تاریخی به دلیل ماهیت پویا و زنده این آثار با سایر دارایی های تاریخی متفاوت بوده و دارای ویژگی های منحصر به فرد است.

پارک شهر اولین پارک عمومی شهر تهران و نتیجه اقدامات شهرسازی در دوره پهلوی می باشد. در واقع پارک شهر با تخریب محله سنگلج در دوره پهلوی اول، بر روی بخشی از همین محله تاریخی احداث شد و در حال حاضر در بافت متراکم مرکزی تهران واقع شده است (۴). به دلیل سابقه تاریخی پارک شهر، اهمیت این پارک برای شهر و شهروندان آن (سلامت محیط و انسان)، وجود محورها و مراکز تجاری، وجود باغات تاریخی ارزشمند و مراکز تاریخی، سیاسی و فرهنگی شهر تهران در مجاورت این پارک، وجود نارسایی های موجود با توجه به نیازهای کنونی شهروندان و امکان استفاده از این مکان به عنوان یک سایت تفریحی-تاریخی، برای برآوردن نیازهای فیزیکی ذهنی، معنوی و آموزشی بازدیدکنندگان، بازآفرینی آن از اهمیت خاصی برخوردارست.

تاریخچه باغ سازی و گذار از آن به سمت احداث پارک، در ایران

نگاهی به تاریخچه پارک سازی در ایران نیز نشان می دهد که قدمت باغ سازی در ایران به ۴۰۰۰ سال قبل از میلاد می رسد. گزن فون "باغ کوروش کبیر در سارد را قدیمی ترین باغ ایرانی مربوط به سال ۵۴۶ قبل از میلاد می داند (۵).

در طرح باغ ایرانی دو اصطلاح معروف پردیس و چهار باغ زیاد به چشم می خورد. پردیس در زبان اوستا نماد باغ بهشت می باشد. پس از ظهور اسلام و حمله اعراب به ایران سنت باغ سازی به مرحله جدیدی رسید (۶).

در ایران، باغ های تاریخی بر حسب دوره های تاریخی ویژگی های ساختاری متفاوتی دارند. هنگامی که صحبت از دوران پیش از اسلام می شود، دوره هخامنشیان و ساسانیان مورد نظر است که مفاهیم باغ - بهشت و باغ - شهر در این دوره، بیانگر وجود مجموعه های معماری در میان باغی بزرگ است. حال آن که در دوران بعد از اسلام، دوره سلجوقی، تیموریان و صفویه، گسترش هنر باغ سازی مرتبط با بافت شهر و در دوره قاجار و پهلوی تحت تاثیر شیوه باغ های اروپایی واقع شده است (۷). در

باززنده سازی پارک های شهری، در بافت های تاریخی شهر

محدوده کهن و تاریخی یک شهر، تصویر شکل یافته زنده ای از واقعیت تاریخی آن شهر است که به شیوه های گوناگون و به صورت لایه های مختلف به زبان معماری در طول زمان بیان شده است. هر لایه از این محدوده مبین یک نوع زندگی، تفکر، اندیشه و فرهنگ است. پارک ها و باغ های تاریخی از جمله این فضاها می باشند که بسته به موقعیت جغرافیایی، شرایط اقلیمی و فرهنگ مردم در هر دوره از تاریخ از ویژگی های ساختاری متفاوتی برخوردارند. این پارک های تاریخی به عنوان آثار مهم گذشته در شهر، به خاطر ارزش های محیطی، زیبایی شناسی و فرهنگی بایستی به طور پویا و پیوسته مورد توجه قرار گیرند. این فضاهای پویا نه تنها به دلیل ارزش منظره ای، بلکه به جهت خاطرات جمعی که بر گرفته از دوره های تاریخی آن می باشد اهمیت می یابد (۳).

باغ های تاریخی به عنوان نقطه کانونی ارتباط انسان و طبیعت از گذشته های دور تا به امروز، به لحاظ وجود عناصر شاخص تاریخی شان مورد توجه قرار گرفته اند. این عناصر شاخص طبیعی و مصنوعی مانند درختان کهنسال و تنومند، نحوه کاشت آن ها و نیز وجود یک عنصر تاریخی که یادآور دوره خاصی باشد، پیام آور هویت و ارزش فرهنگی- تاریخی باغ می باشند. (۱۱ و ۱۲).

هنگام بروز نارسایی در کارکرد اکولوژیکی و اجتماعی و در نهایت خارج شدن پارک از مسیر صحیح آن به سمت هدف، باید به بازگرداندن سامانه پارک، به سمت و سوی مناسب آن و تحقق دوباره کارکردهای آن پرداخت. مجموعه چنین اقداماتی در اکثر تجارب عملی در زمینه پارک های شهری به عنوان باززنده سازی مطرح می شود. باز آفرینی فرایندی است که به خلق فضای جدید با حفظ ویژگی های اصلی فضایی (کالبدی و فعالیتی) منجر می گردد. در این اقدام فضای جدیدی حادث می شود که ضمن حفظ شباهت های اساسی با فضای قدیم، تفاوت های ماهیتی و معنایی را با فضای قدیم نیز به نمایش می گذارد (۱۳). با نگاهی تاریخی به باززنده سازی پارک های

دوره صفویه باغ سازی در ایران وارد مرحله جدیدی شد و احداث باغ به عنوان یک تفرجگاه عمومی مورد توجه قرار گرفت (۶). در دوران کریم خان زند در شیراز، باغ های مصفا و نارنجستان های بسیار ساخته شد. باغ سازی در ایران در دوره قاجاریه مخصوصا در اواخر آن تحت تاثیر باغ سازی عهد رنسانس فرانسه که پایه های آن را باغ سازی ایتالیا تشکیل می داد، قرار گرفت. این خود باختگی هنر، معماری و باغ سازی ما، که بیش تر از دوره ناصرالدین شاه آغاز گردید نظام حاکم بر باغ سنتی را در هم شکست (۸).

تهران، شهر - باغ بوده و باغ های مصفای فراوان با درختان تنومند در آن به وفور وجود داشته است. شاه عباس باغی از درخت چنار (چنارستان) در آن به وجود آورد و در دوره قاجاریه ، باغ های بزرگی در آن به وجود آمد. در سال ۱۲۸۴ هجری قمری بعد از اینکه قرار شد که شهر تهران را از چهار طرف بزرگ کنند، ناصر الدین شاه دستور داد دوازده دروازه برای تهران بسازند. با ساخت دروازه دولت، باغ لاله زار داخل شهر افتاد، و ساخت نخستین مهمانخانه ایرانی به نام گراند هتل در آن، کم کم آنرا به صورت تفرجگاه عمومی در آورد. و این اولین فضای باز عمومی شهری در تهران بود (۹). از جمله اولین پارک های شهر تهران، پارک و باغ اتابک مربوط به دوره ناصر، پارک و عمارت امین الدوله (۱۲۷۵-۱۳۲۲ قمری)، پارک مسعودیه و باغ ملی می باشند (۸ و ۱۰).

در تهران پارک سازی با مفهوم امروزی آن از عصر پهلوی شروع شد و از نمونه های اولیه آن پارک شهر بود که در میان ساختار حکومتی، اداری و خدماتی شهر شکل گرفت. هسته اولیه این پارک در شمال محله سنگلج تهران بود که در سال ۱۳۳۹ هجری به نام پارک سنگلج یا پارک شهر امروزی مورد بهره برداری قرار گرفت. پارک جلالیه (پارک لاله) و پارک دانشجو از دیگر پارک های تهران بودند که بعد از پارک شهر ساخته شدند (۶).

توسعه پایدار راهبردی است که به دنبال حصول اقتصادی قوی، محیطی پاک و عدالت اجتماعی حاصل می شود. در حوزه محیط پاک، پارک های شهری عنصر مهمی در ایجاد یک شهر پایدار می باشند (۱۵).

روش بررسی

در این تحقیق، از روش توصیفی- تحلیلی استفاده گردید. تکنیک های جمع آوری اطلاعات، شامل روش اسنادی، روش میدانی، مصاحبه نیمه ساختاری و مصاحبه ساختاری می باشد. با توجه به شرایط قرارگیری پارک شهر در الگوی شهر تهران، می توان گفت که این پارک تاریخی بزرگ در مقیاس شهری، می تواند به عنوان مفصل در شبکه ارتباطی محله قدیم سنگلج تعریف شود و با ویژگی های تاریخی و یا نحوه قرار گیری خود در بافت کهن شهر، به آن خوانایی و هویت بخشد. بنابراین در این تحقیق، اطلاعات در سه مقیاس کلان، میانی و خرد مورد بررسی قرار گرفته است. در سطح کلان روند تشکیل شهر تهران و جایگاه آن در بستر طبیعی و تاریخی در جهت بازشناسی بخش های تاریخی و قدیمی، سیر تحول و تغییر در طی زمان، تاثیر شرایط محیطی، طبیعی و سیاسی و طی آن روند توسعه شهری مورد بررسی قرار گرفت. در مقیاس میانی، هدف رسیدن به شناخت کلی از محدوده سنگلج و پارک شهر از گذشته تا کنون، بررسی جایگاه و کارکرد آن در بستر شهر تهران در گذر تاریخ، همچنین تاثیر توسعه کاربری های اطراف بر عملکرد پارک که در طی زمان تاثیر گذار بوده، مورد تحلیل قرار گرفته است. در مقیاس خرد، شناخت لایه های فیزیکی، بیولوژیکی، اجتماعی و فرهنگی، ویژگی های عملکردی موجود پارک در شرایط کنونی و نارسایی های موجود پارک در جدول SWOT مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. همچنین شناخت و تحلیل دید و منظر (روش تحلیل تصویری) و الگوهای رفتاری بازدیدکنندگان (پرسشنامه) انجام یافت. در نهایت اصول و راهکارهای طرح باز آفرینی و حفظ پارک همراه با این نتایج از طریق لایه گذاری دوره های مختلف، با در نظر گرفتن کلیه داده های وضع موجود، برنامه فعالیت ها همراه با قوانین و ضوابط مربوط به بازآفرینی باغ های تاریخی، حاصل گردید.

شهری می توان گفت که پارک سنترال نیویورک^۱، به عنوان اولین پارک شهری برای استفاده عموم در تاریخ پارک سازی، در گروه اولین فعالیت های باززنده سازی پارک های شهری قرار گرفته است. المستد^۲ با ایجاد این پارک شهری بزرگ شبه طبیعی، مجموعه ای از ارزش های اجتماعی و سیاسی را به عنوان اهداف ویژه خود در طراحی مورد توجه قرار داد (۱۴). بر اثر عوامل طبیعی و بازدید استفاده کنندگان، طی گذشت زمان این پارک دچار نارسایی هایی گردید. به منظور باززنده سازی پارک، طرحی با در نظر گرفتن کارکرد اکولوژیکی در راستای صحیح، بر آوردن نیاز بازدیدکنندگان، در نظر گرفتن ویژگی های فرهنگی و تاریخی و نیز در نظر گرفتن ساختار عملکردی پارک تهیه گردید.

کارکرد پارک های شهری

پارک به عنوان یک اکوسیستم انسان ساخت شامل اجزای زنده و غیر زنده است و نقش زیست محیطی پارک ها ناشی از فعالیت داخلی اکوسیستم می باشد که نتیجه آن بهبود شرایط اکولوژیک در شهر است (۱۵). امروزه افزون بر نقش اکولوژیک پارک های شهری، نقش مورفولوژیک آن نیز مطرح است که از آن جمله می توان به ایجاد نظم و تعادل در ساختار فیزیکی شهر، تفکیک فضاهای مختلف شهری و اتصال ساختارهای عملکردی متفاوت به یکدیگر، در برخی موارد حتی تعیین محدوده های توسعه شهری و شکل بخشیدن به کل سیمای شهر از طریق ادغام با فضاهای مصنوعی، ایجاد منظر زیبا در سیمای عمومی شهر و ایجاد تعادل ساختار شهر و پارک، اشاره نمود (۱۶).

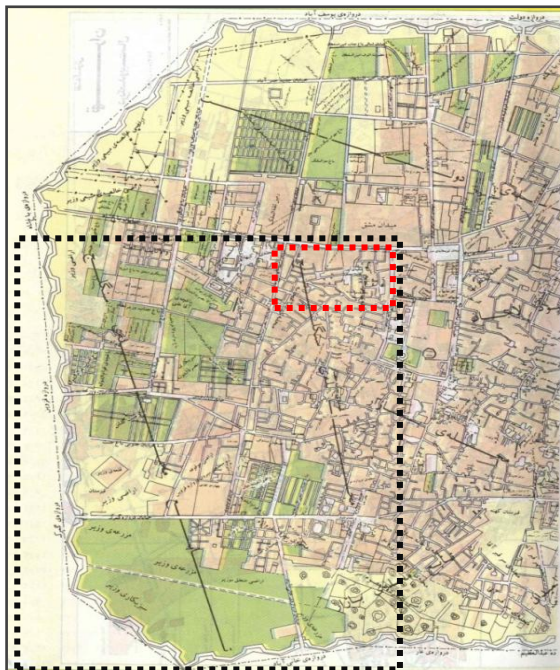
پارک های شهری همچنین به عنوان مکان هایی جهت یافتن نقطه مکتی در هیاهو و پیچیدگی های زندگی شهری، نقش مهمی در ایجاد مراکز تفریحی جهت گذراندن اوقات فراغت، کاهش فشارهای روحی و روانی، مکانی جهت بالا بردن روابط اجتماعی بین مردم، آموزش فکری، روحی و روانی کودکان، و در نهایت کاهش تنشهای اجتماعی از طریق ایجاد فضاهای مناسب برای ابراز وجود و مشارکت مردم، دارند.

1- Central Park New York
2- Olmsted

شناخت محدوده سنگلج

سنگلج یکی از محلات پنج گانه دارالخلافه بوده و در سال های حکومت قاجاریه دارای اهمیت ویژه ای بود. این محله بر اساس نقشه ۱۲۷۵ ه. ق. که نخستین نقشه دارالخلافه بود، از شمال به خیابان باستیون و خیابان سپه تا سه راه خیابان خیام و از جنوب تا بازارچه قوام الدوله و از غرب ارگ سلطنتی تا خیابان وحدت اسلامی (شاهپور) و از شرق تا خیابان خیام (جلیل آباد) امتداد داشته است (۱۷). این محله در زمان خود یکی از بزرگترین و آبادترین و پرجمعیتترین محلات تهران محسوب می شد. سابقه ساخت محله سنگلج به سال ۱۲۵۰ قمری بر می گردد و عمده این محل توسط محمد تقی خان ساخته شد.

از مشخصه های امروز این محله می توان به تالار نمایش سنگلج (دهه ۱۳۴۰ شمسی) اشاره کرد (۱۸). این منطقه یکی از عمده ترین مناطق فعالیت های سیاسی شهر تهران، در دوره های مختلف محسوب می شد. در نقشه سال ۱۳۰۹ ه. ق که در سنجش با نقشه های قبل از دقت بیشتری برخوردار بوده، محدود محله تاریخی سنگلج مشخص گردیده است (نقشه ۱). در این نقشه از تهران محله تازه دولت از جانب شمال و محلات دیگری با عنوان توابع محلات چاله میدان، بازار و سنگلج از سه سمت دیگر اراضی به پهنه شهر تهران افزوده گشته اند.

محدوده محله تاریخی سنگلج
محدوده کنونی پارک شهر

نقشه ۱- محدوده محله تاریخی سنگلج و محدوده پارک شهر در نقشه سال ۱۳۰۹ هجری قمری،

بانک اطلاعات بافت تاریخی، (۱۳۸۷)

مطالعه تاریخیچه باغ و پارک سازی در ایران، اصول کلی طراحی محیط و منظر در باززنده سازی پارک های شهری تاریخی استخراج گردید (جدول ۱).

اصول کلی طراحی محیط و منظر در باززنده سازی پارک های شهری تاریخی

با توجه به مطالعات انجام شده در مورد نقش پارک های شهری و کارکرد آن ها در پایداری شهر، پارک های شهری تاریخی و باززنده سازی آن ها و بررسی تجارب جهانی در این مورد و

جدول ۱ - اصول طراحی محیط و منظر در باززنده سازی پارکهای شهری تاریخی
(۲، ۱۵، ۱۹، ۲۰ و ۲۱)

شناخت توان نهفته یک منظر تاریخی، حفظ اصالت و هویت منظر تاریخی مجموعه پارک، طراحی در جهت حفظ و احترام به سنت ها و فرهنگ منطقه، حفاظت از عناصر و مصالحی که مشخصه منظر تاریخی باغ یا پارک تاریخی در یک دوره خاص می باشند، حفاظت از گونه های گیاهی با ارزش گذشته، طراحی هماهنگ با ابعاد زیباشناسی منظر، احیا و بهسازی پوشش گیاهی، احیا و بهسازی فعالیت های گذشته، ایجاد مسیرهای ویژه جهت فضاهای تاریخی و فرهنگی	طراحی باهدف حفاظت و ارتقای ویژگی های منظر تاریخی
طراحی هماهنگ با محیط، طراحی انعطاف پذیر، طراحی با مواد بومی، استفاده از روش های اکوتکنیک، منظر سازی طبیعی با استفاده از گیاهان بومی، کاهش آلودگی های آب، خاک، هوا و صوت، مکان یابی مناسب فعالیت ها	طراحی با هدف بهینه سازی کارکرد اکولوژیکی
به حداکثر رساندن تجربه حسی افراد با خوانایی و قابل درک کردن محیط و تقویت حس مکان در منظر، ایجاد تنوع، ارتقای کیفیت بصری، ایجاد دسترسی های مناسب، طراحی با هدف ایجاد امنیت و سلامتی، راحتی و آسایش، شادی و شغف، سرزندگی و حیات، طراحی در جهت بر آوردن نیازهای آموزشی افراد، مکان یابی مناسب جهت استقرار تسهیلات گردشگری و مشارکت بازدید کنندگان در طراحی	طراحی با هدف بهینه سازی کارکرد اجتماعی

شناخت و تحلیل کلیه لابه های موجود در پارک شهر

پارک شهر در حال حاضر در منطقه ۱۲ قرار گرفته که این منطقه بیش از سه چهارم تهران ناصری (مرکز تاریخی تهران) را پوشش می دهد. این محدوده هویت تاریخی کلان شهر محسوب شده و گسترده ترین بافت های ارزشمند و بیش ترین بناها و فضاهای شاخص و ممتاز تاریخی تهران را در خود جای داده است.

موقعیت جغرافیایی این پارک $49.954'24''51E$ $35'40''58.85$ و مساحت آن ۲۴۶۸۰۰ مترمربع است. این پارک از شمال به خیابان فیاض بخش، از غرب به خیابان وحدت اسلامی، از جنوب به خیابان بهشت و از شرق به خیابان خیام محدود می شود (۴).

پارک شهر در گذشته، محله ای بوده به نام سنگلج با خانه هایی از خشت و آجر که تا پیش از جنگ جهانی دوم دوام داشتند و در گذشته یکی از مراکز مهم سیاسی تهران بود، که رفته رفته روبه ویرانی نهاد. در سال ۱۳۱۸ به دستور رضا خان

خانه های این محله از طرف شهرداری وقت برای ساخت طرح ساختمانی برای بورس ریخته شد ولی به دلیل وقوع جنگ جهانی دوم تاسیس بورس به تعویق افتاد. تا قبل از سال ۱۳۲۸، نیمی از آن را شهرداری تهران اداره می کرد. در سال ۱۳۳۲ تهیه طرح پارک شهر و نظارت بر اجرای آن به دستور شهردار وقت انجام گرفت. این پارک در سال ۱۳۳۹ هجری شمسی تاسیس گردید و از آنجاکه در آن زمان شهر تهران محل گردش و فضای سبزی نداشت، آن را "پارک شهر" نامیدند. در آن زمان بیش تر واحدهای مسکونی، محیط اطراف پارک را تشکیل می دادند اما به تدریج با رشد شهر و با استقرار و توسعه مراکز خدماتی و تجاری پیرامون پارک، کاربری اصلی پارک دستخوش تغییر قرار گرفت. تسطیح خیابان ها، نصب زرده های اطراف، تاسیس ساختمان انجمن بانوان ایران و آمریکا، سه گلخانه، مجموعه ساخت و سازهای این پارک عمومی را تا سال ۱۳۳۵ تشکیل می داد. سپس انجام آسفالت خیابان ها، دنباله درخت کاری و تعقیب اقدامات برای احداث پارک، همچنین گرفتن

گیری عناصر تزئینی مانند مجسمه (مجسمه رضاخان) در مسیر اصلی، نرده های فلزی، استخر با خطوط منحنی و وجود پل بر روی آن، همچنین پایه چراغ های روشنایی، از تاثیرات فرهنگ غرب بر روی باغ سازی ایران می باشد که از دوره قاجاریه و به خصوص در اواخر آن (دوره ناصرالین شاه)، رواج یافت.

در حال حاضر فضاها و فعالیت های موجود در پارک شهر شامل، زمین بازی کودکان، کتابخانه، نمازخانه، سفره خانه سنتی، آمفی تاتر، زمین چمن مصنوعی، مجتمع ورزشی در قسمت غربی پارک، دفتر فضای سبز و پلیس پارک، تالار کنفرانس، دفتر کلینیک، موزه صلح، استخر، دریاچه، گلخانه، سرویس بهداشتی، ساختمان نگهداری، گذرها با عملکرد های مختلف، آکواریوم، ۸ ورودی، و نیز فضاهای انبوه درخت کاری و پرسایه و فضاهای باز چمن و درختکاری می باشد. بالاترین و پایین ترین نقطه ارتفاعی در پارک شهر در شمال آن، ۱۱۶۰ متر و در جنوب آن ۱۱۵۰ متر از سطح دریا می باشد، بنابراین شیب آن در جهت شمالی جنوبی حدوداً ۳/۳ درصد است.

در پارک شهر سه چاه نیمه عمیق وجود دارد و بازده آبیاری در آن ۳۰/۶ درصد می باشد. از قنات ها موجود در محدوده پارک شهر، می توان به قنات شاه (ناصری)، قنات مهرگرد و قنات سنگلج اشاره نمود (۲۴).

تیره *Aceraceae* بالاترین غنای گونه ای را در پارک شهر در بردارد. از قدیمی ترین درختان آن، چنار، کاج تهران و صنوبر می باشند و قدمت بسیاری از درختان پارک به زمان تاسیس آن بر می گردد. پارک شهر به دلیل میکرو کلیما خاص به واسطه وجود درختان تنومند، زیستگاه مناسبی برای پرندگان می باشد. در این پارک دسته هایی از پرندگان به صورت آزاد زندگی می کنند و نکته جالب تر دیگر سنجاب های آزاد محوطه پارک شهر می باشد.

موقعیت استقرار پارک شهر به عنوان تنها فضای سبز متمرکز در این بافت شهری متراکم و ادغام آن با این فضاها باعث به وجود آوردن فضای سبز ویژه ای از نظر زیبایی شناسی برای این مجموعه می گردد. هم جوار پارک شهر با بافت قدیمی بازار، میدان های تاریخی مثل حسن آباد و توپخانه، وجود کاخ

چهار انشعاب قوی از سازمان آب و فاضلاب برای حل مسئله آبیاری درختان، و نیز احداث یک آنمهای سرتاسری در پارک شهر در دستور کار قرار گرفت. در ضلع شمال شرقی پارک شهر یک دریاچه بسیار زیبا ساخته شد که مساحت آن بالغ بر ۵۴۰۰ مترمربع بود که کلنگ این دریاچه در سال ۱۳۳۶ به زمین زده شد (شکل ۱).

شکل ۱- دریاچه موجود در پارک شهر،
تاسیس ۱۳۳۶ هجری شمسی

از مجموع کاربری های پارک تا آن زمان یک رستوران مقابل دریاچه، چهار ساختمان مدرن در چهار ضلع پارک، باغ کودکان در قسمت شرقی پارک شهر، یک سالن سر پوشیده در زمین بازی کودکان، یک زمین تنیس در کنار محوطه بازی کودکان، دو گلخانه قدیمی در ضلع شمالی پارک شهر، کتابخانه در ضلع جنوب غرب و شش حوضچه در قسمت میانی پارک بود (۲۲ و ۲۳).

در مجموع، ساختار فضایی پارک از تداخل خطوط صاف و منحنی نظم گرفته است. آب نمای طویل تنها عنصر شاخص شکل دهنده محور اصلی محسوب می شود. این نظام هندسی و محور به مثابه عنصر شاخص و نیز وجود درختان تنومند و سایه انداز چنار و کاج در امتداد آن در تداوم با سنت باغ سازی ایران می باشد. در این پارک محور طولی (شرقی- غربی)، راه های پارک را تقسیم نموده و استخوان بندی ارتباط پارک را به وجود می آورد. به کارگیری آب به صورت ساکن و یا در جریان از دیگر مشخصه های باغ ایرانی است که در پارک شهر به صورت محور جاری آب و استخر خود را نشان می دهد. اما به کار

ساز در حد مطلوب می باشند. اما وجود بعضی عناصر در حاشیه پارک باعث ایجاد اغتشاش و آشفتگی بصری شده، مناظر ناهماهنگی با محیط به وجود آورده، وحدت و هماهنگی منظر را از بین برده و از کیفیت بصری آن کاسته است.

در منظر باغ فرانسوی که یک طرح کاملاً رسمی است، وجود درختان هرس شده، گیاهان شاخص در متن شفاف چمن، همراه با رزکاری باعث ایجاد نظم و تنوع بصری در این تیپ از منظر شده است.

تحلیل و ارزیابی نیازها و الگوهای رفتاری بازدید کنندگان

از آنجا که طراحی نوعی پاسخ گویی به نیازهای تفریحی استفاده کنندگان می باشد، مطالعه الگوهای رفتاری استفاده کنندگان، کمک مؤثری در مدیریت و طراحی پارک خواهد نمود. در این پرسشنامه با ۲۵ سوال بسته و ۲ سوال باز، مشخصات اقتصادی-اجتماعی گردشگر، مشخصات مربوط به قسمتهای تفریحی در پارک شهر، نحوه استفاده و تمایلات و الگوی گردشگری در ارتباط با مناطق تفریحی در پارک، نیاز استفاده کنندگان و آگاهی گردشگران در مورد قدمت پارک شهر، مورد مطالعه و بررسی قرار گرفت (۲۶). در پرسشنامه بسته، بازدید کنندگان پاسخ خود را از چند گزینه ارائه شده انتخاب کردند. اما در دو سوال باز، گردشگران دور از هر محدودیت به سؤالات مطرح شده، پاسخ دادند.

از میان گردشگران پارک ۱۰۰ نفر مورد پرسش قرار گرفتند. تکمیل پرسشنامه، از اواسط بهار ۱۳۸۹ تا اواسط تابستان ۱۳۸۹ انجام شد. بر اساس نظر سنجی انجام یافته، تمامی سنین، از این پارک استفاده می کنند و بسیاری از آن ها، بیش تر از یک ساعت و حتی نصف و گاهی تمام روز در پارک می مانند. همچنین بیشترین میزان استفاده افراد از پارک، در فصل بهار و تابستان می باشد، که شاید به دلیل عدم جذابیت های پارک در فصل پاییز و زمستان، و یا کمبود امکانات تفریحی لازم بر ای این فصول است. در بررسی ها، بیشترین مکان مورد بازدید گردشگران و جذاب ترین بخش پارک، محور مرکزی پارک (آبنمای مرکزی)، باغ پرندگان، و درختان بلند و قدیمی

گلستان، مسجد ارگ، ساختمان رادیو، موزه ایران باستان، میدان مشق (موزه پست فعلی)، کلیسای پتروس، موزه آبگینه، خانه قدیم قوام السلطنه و ده ها ساختمان و باغ تاریخی در کنار هم موجب افزایش چشم انداز متنوع تاریخی گردیده است.

تحلیل و آنالیز دید و منظر به روش تحلیل تصویری

تحلیل تصویری منظر در محدوده مورد مطالعه، با روش سایمون بل که بر پایه تجزیه و تحلیل عناصر بصری موجود در منظر انجام می گیرد، (۲۵) صورت گرفته است. مطابق این روش، عناصر سازنده منظر و تغییرات آن ها در محیط و ویژگی های فضایی که در تاثیرات متقابل آنها با هم ظاهر می شوند، در کنار هم منجر به تحلیل منظر بر پایه تفکر می گردد. در محدوده مورد مطالعه، از لحاظ خصوصیات بصری، شش تیپ منظر قابل شناسایی است. کیفیت خصوصیات بصری هر تیپ از منظر، طیف وسیعی از عوامل زیست محیطی- اکولوژی و اجتماعی- فرهنگی را در بر می گیرد. از آنجا که در پارک شهر پوشش گیاهی عامل اصلی در شکل گیری منظر پارک می باشد، تیپ بندی منظر بر اساس تیپ پوشش گیاهی صورت گرفت. منظر محور مرکزی، منظر جنگل کاری شده، منظر چمن کاری شده، منظر حاشیه ای، منظر دریاچه، منظر باغ فرانسوی.

در منظر محور مرکزی به دلیل وجود عناصر شاخص، متغیرهای منظر ساز در حد بسیار مطلوب قرار دارند و کیفیت منظر نیز به دلیل وجود لایه های منظر (دید به کوه های شمالی) در حد مطلوب است. در مناظر جنگل کاری، که قسمت اعظم پارک را در بر می گیرد، در بعضی از قسمت ها بافت یکنواخت بوده و فاقد تنوع بصری می باشد. در این تیپ از منظر وجود درختان بلند و تنومند باعث ایجاد حس مکان در منظر می گردد.

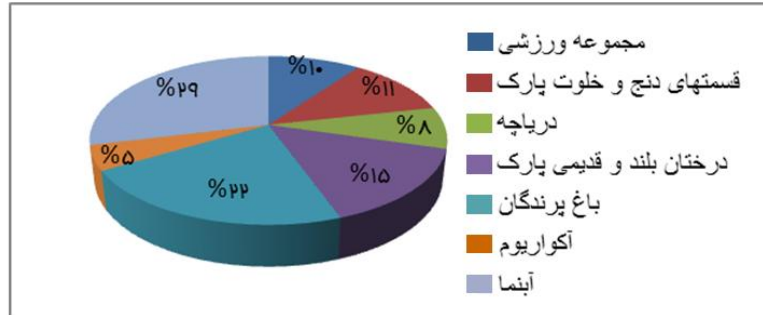
در مناظر چمن کاری شده، در بسیاری از قسمت ها فقدان محصوریت فضایی در محدوده قابل رؤیت، افق دید گسترده ای را ایجاد کرده است. پوشش شفاف چمن باعث ایجاد بافت نرم در منظر گردیده است.

در منظر دریاچه ای به دلیل بافت نرم و شفاف آب همراه با درختان تنومند و شاخص و وجود پرندگان، متغیرهای منظر

نشده است، شاید برای بسیار از افراد، این محدوده حس قدیمی از پارک را القا می کند.

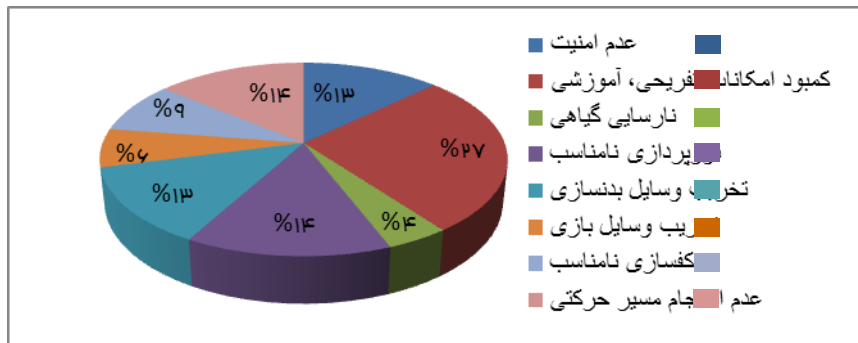
پارک می باشد، این در حالی است که این محدوده بخش کوچکی از پارک را به خود اختصاص می دهد (نمودار ۱). از آنجا که این قسمت از پارک در طی زمان دچار تغییرات چندانی

نمودار ۱- میزان بازدید گردشگران از مکان های مختلف پارک

عدم امنیت در بعضی نقاط پارک، کف سازی نامناسب در برخی قسمت ها، تخریب وسایل بازی و نارسایی در پوشش گیاهی بوده است (نمودار ۲).

از دید گردشگران پارک ، عمده ترین مشکلات، کمبود بعضی امکانات تفریحی، آموزشی و ورزشی، نورپردازی نامناسب، عدم انسجام مسیرهای حرکتی، تخریب بعضی وسایل بدن سازی،

نمودار ۲- مشکلات پارک از دید بازدیدکنندگان

برای بالا بردن انگیزه افراد برای استفاده از پارک در تمام فصول، در نظر گرفتن ظرفیت برد پارک در ایام تعطیلات برای کاهش آسیب محسوس به کیفیت تفرج، توزیع جذابیت ها در کل پارک، برای کاهش فشار زیاد بر قسمت هایی که بیش تر مورد استفاده قرار می گیرند، مانند محور مرکزی پارک (آبنمای مرکزی)، باغ پرندگان، و قسمت های دارای درختان بلند و قدیمی، در گیری کل احساس افراد در پارک بدون اجرای هیچ گونه زیر ساختی مانند صدای آب، صدای پرندگان و ... ، همچنین افزایش جذابیت و هدفمند نمودن مسیرها، برای افزایش امنیت.

همچنین از دید ۴/۴۹ درصد از بازدیدکنندگان، همه قسمت ها در پارک امن بوده و برخی از آن ها مسیرهای فرعی در پارک را غیر امن می دانستند.

نتایج حاصل از یافته های مطالعه ضرورت های زیر را برای برنامه ریزی و طراحی این مکان ایجاب می کند: ضرورت برنامه ریزی و طراحی برای کلیه سنین ، برنامه ریزی برای استفاده در سطح فراتر از حد منطقه، طراحی مکان های گردشگری برای بازدیدکنندگان به صورت خانوادگی و گروهی با دوستان، در نظر گرفتن امکانات برای برآورد نیازهای بازدید کنندگان در طول مدت ماندن در پارک، طراحی مناسب و جایگزینی کاربری ها

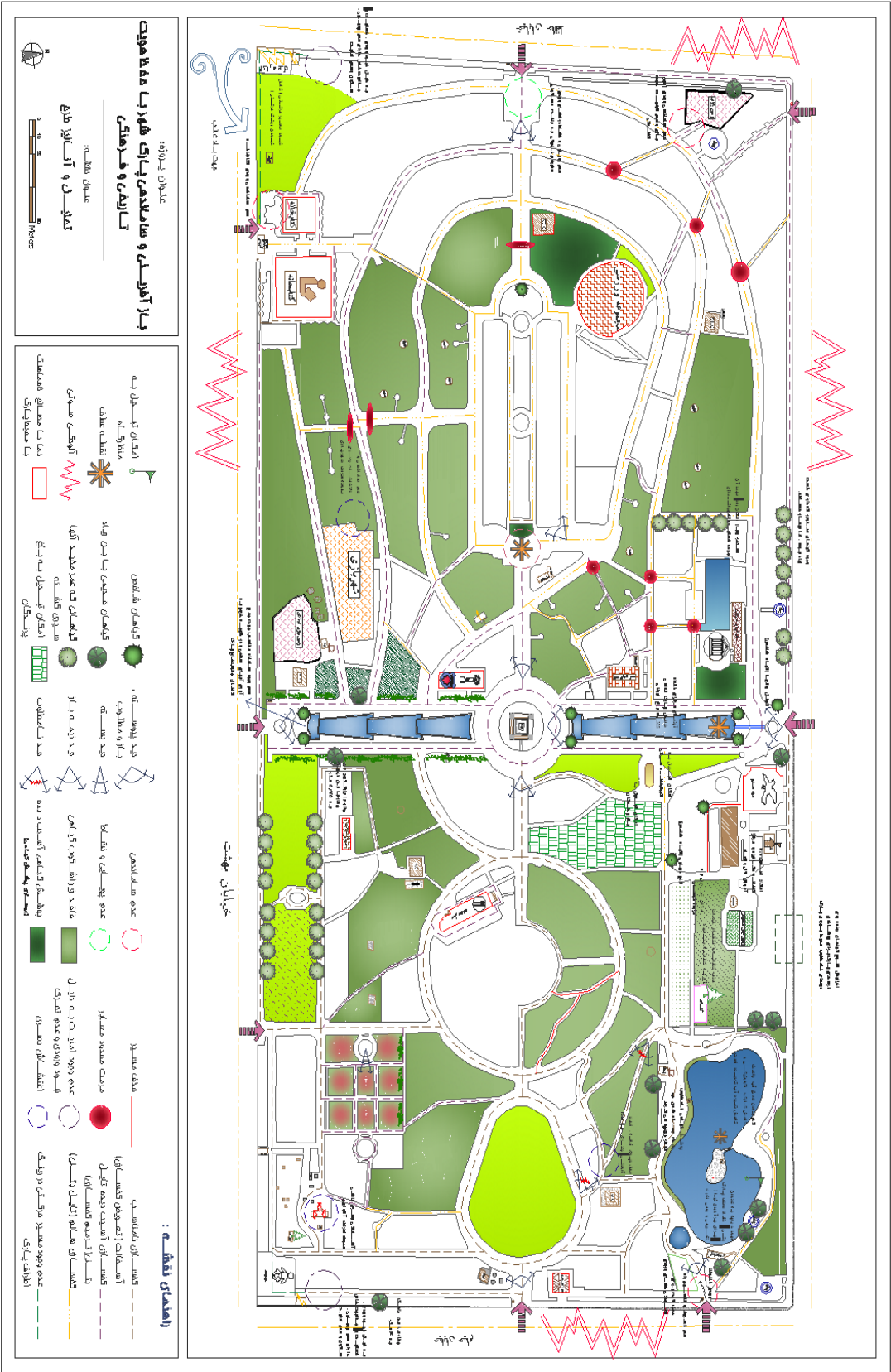
نتایج حاصل از تحلیل و آنالیز لایه های تاریخی و طبیعی محدوده پارک شهر

آنالیز سایت یک فرآیند تشخیصی بوده و کلیه امکانات و محدودیت های سایت را مشخص می کند. این تحلیل به روش SOWT (نقاط قوت^۱، فرصت^۲، ضعف^۳ و تهدیدها^۴) انجام گرفت (جدول ۲). امکانات سایت شامل ویژگی هایی از سایت است که فرصت هایی را برای حفاظت و ارتقای ارزشهای تاریخی و فرهنگی پارک و یا بهینه سازی کارکردهای اکولوژیکی و یا اجتماعی پارک فراهم می کند. محدودیت های سایت نیز شامل مشکلات، موانع و مسائلی است که سایت با آن ها روبروست (نقشه ۲).

-
- 1- Strength
  - 2- Opportunity
  - 3- Weakness
  - 4- Threats

جدول ۲- امکانات و محدودیت‌های سایت

امکانات ناشی از منابع موجود در پارک و فرصت‌های ناشی از آن	<ul style="list-style-type: none"> - تاریخی بودن سایت و قرار گیری آن در محدوده تاریخی سنگلج که از قدیمی ترین محلات تهران بوده است. - میراث طبیعی و تاریخی غنی به دلیل مجاورت باغها و سایت‌های تاریخی نظیر کاخ گلستان، بازار، میدان مشق و ... - استفاده از درختان کهنسال موجود برای به نمایش گذاشتن عنصر زمان و ارزش تاریخی و زیبایی شناختی در پارک - وجود درختان و درختچه های متنوع به دلیل ایجاد میکروکلیمای خاص (تعدیل دما، افزایش رطوبت، ایجاد سایه) - وجود برخی درختان خاص در پارک مثل کاج دریایی، کوئل رو تریا، ژینکگو، بلوط های قدیمی و ماگنولیا - انواع ترکیب بندی گونه های گیاهی از جنگل کاری تا سطح وسیع چمن و به تبع آن وجود رنگ و بافت متنوع - وجود صداهای متنوع از جمله صدای پرندگان و صدای آب - وجود آبناهی مرکزی (عنصر موجود از بدو تاسیس پارک) و قنات سنگلج که تداعی کننده ساختار فضای باغ ایرانی اند - وجود دریاچه به عنوان مکانی برای برآوردن نیازهای تفریحی افراد و مکانی جهت ایجاد منظرگاه - وجود فضاهای بازی که می توانند با طراحی مناسب برای ایجاد نقاط عطف به کار روند. - وجود فضای آرام و تا حدودی خلوت در میان کاربریهای شلوغ تجاری- اداری - وجود امکانات آموزشی- تفریحی مانند مرکز کلینیک گل و گیاه، آکواریوم، شهربازی، مجموعه ورزشی، کتابخانه، موزه صلح - اکوسیستم موجود پارک و ایجاد فرصت‌های تفریحی و آموزشی ناشی از آن به عنوان مکانی برای نگهداری و جذب گنجینه های ژنتیکی (نظیر پرندگان آزادی چون انواع طوطی ، مرغ مینا، شانه به سر و پرنده کمیابی مانند ماهی خورک) - وجود عناصری چون دیواره پارک، مجسمه دانته و پایه سنگ مرمر در میدان صلح که ثبت تاریخی گردیده است
محدودیت های موجود در پارک، فرصتها و تهدیدهای ناشی از آن	<ul style="list-style-type: none"> - تاریخی بودن سایت (باعث کاهش امکان اعمال تغییرات جهت توسعه کاربری ها در سایت می شود) - افزایش فشار ناشی از جمعیت به پارک شهر به دلیل وجود تنها پارک موجود در محدوده در این مقیاس - افزایش آلودگی صوتی به ویژه در قسمت های حاشیه ای به دلیل قرار گیری ۴ مسیر اصلی دسترسی در اطراف آن - افزایش آلودگی های محیطی به دلیل وجود بعضی از کاربری ها در اطراف پارک، از جمله ترمینال های اطراف - قطع ارتباطات اکولوژیکی پارک با سایت ها و باغ های تاریخی اطراف به دلیل وجود برخی کاربری ها در اطراف آن - وجود درختان قدیمی، عامل محدود کننده در امکان پاک تراشی برای توسعه امکانات رفاهی و حتی ایجاد مسیر های عبوری - عدم زیر سازی مناسب و نیز عدم هماهنگی کف سازی با یکدیگر در بعضی معابر - عدم ساماندهی ورودی شمال شرقی (ضلع شرقی دریاچه)، عدم پویایی و نشاط در فضاهای ورودی غربی پارک - عدم پیوستگی و انسجام در بعضی از مسیر های حرکتی در سطح پارک - فقدان امنیت و فعالیت خاص در قسمت جنوب شرقی و جنوب غربی و در نتیجه عدم پویایی این فضا. - عدم هماهنگی فرم و رنگ مصالح به کار رفته در ساختمان ها با محیط شبه طبیعی پارک - وجود علائم و خسارات ناشی از بیماری های گیاهی و آفات در برخی از قسمت های پارک - سپری شدن عمر مفید برخی از درختان به ویژه کاج های تهران - فشردگی خاک در بعضی قسمت ها و نبود سامانه مناسب جهت جمع آوری آب های سطحی - نبود محل مناسب جمع آوری و دیپوی بهداشتی زباله و در نتیجه ایجاد آلودگی های بصری، بو و صدا در پارک - نارسایی در وضع موجود سامانه آب رسانی و آبیاری در بعضی نقاط و کاهش بازده آبیاری با وجود کمبود آب موجود - آلودگی آب قنات سنگلج که اکنون به صورت فاضلاب در آمده است - ناهماهنگی و نارسایی در طراحی کاشت در بعضی از قسمت های پارک و عدم تنوع گیاهی در بعضی قسمتها - استفاده از سموم برای دفع آفات به جای کنترل بیولوژیک و ایجاد آلودگی آب به این دلیل - وجود آهک در خاک که باعث قلیایی شدن خاک و در نتیجه عدم جذب عناصر و ریز مغذی ها توسط گیاهان می شود.

اهداف و راهکارهای حفاظتی و طراحی برای باززنده سازی پارک شهر

هدف کلی در طراحی پارک شهر، استفاده از پتانسیل های گردشگری پارک در عین حفاظت از منابع ارزشمند تاریخی و اکولوژیکی موجود در آن می باشد که خود بستر مناسبی را جهت طراحی فراهم می کند. بنابراین ارایه راهکار مناسب طراحی با توجه به شناخت بستر تاریخی، محیطی، اقتصادی، اجتماعی و کالبدی، تحلیل و ارزیابی دید و منظر پارک، در کنار اصول طراحی پایدار در پارک های تاریخی و باززنده سازی آن، بررسی نیازها، الگوها و ویژگی های رفتاری بازدید کنندگان، می تواند در ارتقای کیفیت منظر پارک با حفظ کلیه ارزش های آن، اهمیت ویژه ای داشته باشد (جدول ۳).

با توجه به تحلیل و ارزیابی انجام گرفته و در نهایت درک نارسایی های موجود در عناصر تشکیل دهنده پارک، همچنین در نظر گرفتن اهداف کلی و عملیاتی، ایده طراحی و نیز اصول باز زنده سازی در پارک های شهری تاریخی، طرح راهبردی، در راستای حفاظت و ارتقای محیط تاریخی - شبه طبیعی پارک شهر، همراه با اهداف تفریحی و آموزشی صورت می پذیرد. در حقیقت این محورها گامی در جهت تعادل پویا و پایداری منظر پارک خواهد بود (نقشه ۳).

نتیجه گیری

بررسی ها نشان داد که باغ ها و پارک های تاریخی به لحاظ دارا بودن عناصر برجسته ای همچون بنای تاریخی و یا پوشش گیاهی، منعکس کننده اندیشه، سلیقه، روابط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مقطع زمانی خود می باشند. اگرچه پارک شهر به عنوان اولین پارک عمومی شهر تهران، عمری کم تر از یک سده دارد، اما در بستری از بافت قدیم شهر تهران به نام محله سنگلج با قدمتی طولانی قرار گرفته است. بررسی روند تشکیل شهر تهران و لایه های تاریخی محله سنگلج نشان می دهد که این محل یکی از محلات پنج گانه دارالخلافه و در سال های حکومت قاجاریه دارای اهمیت ویژه ای بوده است. استقرار این پارک در دوران پهلوی اول در میان بافت کاهگلی

خانه ها، و به تدریج توسعه آن با تخریب این بافت در نتیجه گسترش و رشد شهر، و تا امروز، توسعه مراکز خدماتی، اداری و تجاری در پیرامون پارک سبب شده که این پارک در طی زمان تابع شرایط اجتماعی محل خود قرار گرفته و عملکردهای مختلفی به خود بگیرد.

در حال حاضر این پارک به عنوان تنها فضای سبز متمرکز در این محدوده به دلیل نقش زیباشناسانه و عملکرد اکولوژیکی و قدمت تاریخی اش به عنوان یک نماد شهری، از هویت شکل یافته ای برخوردار بوده و نقش عمده ای در رفع نیازهای اکولوژیکی، اجتماعی و زیبا سازی شهر بر عهده داشته و در این زمینه هویت خود را در منطقه تثبیت نموده است. بر اثر آلودگی های محیطی، فشار ناشی از جمعیت استفاده کنندگان، نا آگاهی و بی توجهی در مورد ارزش تاریخی پارک از سوی برخی مدیران شهری و تغییرات سلیقه ای برای رفع نارسایی های پارک و نیز تا حدودی عوامل طبیعی، طی گذشت زمان این پارک دچار مشکلاتی شده که از جمله می توان به بروز اختلال در کارکرد اکولوژیکی پارک، تا حدودی بر هم خوردن کلیت سامانه تاریخی پارک، کافی نبودن تسهیلات پارک با توجه به نیاز کنونی استفاده کنندگان، فرسودگی برخی عناصر سازه ای و کیفیت نامناسب مبلمان پارک اشاره نمود.

در این طرح، ارتقای کیفی محیط و منظر پارک با حفظ ارزش های تاریخی و فرهنگی، رسیدن به ایده های مشترک طراحی هماهنگ با منظر تاریخی و منظر جدید، بهبود کارکرد اکولوژیک، دستیابی به پایداری منظر پارک با حضور فعالیت های اجتماعی و فرهنگی و تبدیل پارک تاریخی به محیطی پویا و فعال با نگرش عمیق به ارزش های پارک و در نهایت تامین نیازهای بازدید کنندگان مد نظر قرار گرفت و راهکارهای حفاظتی و طراحی در جهت رسیدن به این اهداف ارایه گردید.

جدول ۳ - اهداف و راهکارهای حفاظتی و طراحی برای باززنده سازی پارک شهر

راهکارهای طراحی و حفاظتی	
طراحی با هدف حفاظت و ارتقا ویژگیهای منظر تاریخی	<ul style="list-style-type: none"> - حفاظت از عناصر تاریخی و طبیعی با ارزش گذشته، بر جسته نمودن آنها مانند گیاهان شاخص قدیمی، آب نمای محور مرکزی، دریاچه و دیواره های قدیمی اطراف پارک که ثبت تاریخی گشته اند. - محدود کردن هرگونه فعالیت های توسعه ای در منظر تاریخی پارک - حفظ پیوستگی، یکپارچگی و ساختار کلی منظر تاریخی پارک با سایتها و باغهای تاریخی اطراف و حذف عوامل اختلالی در برقراری این ارتباط به منظور حفظ ساختار و ارزشهای تاریخی این محدوده با ایجاد "شبکه سبز تاریخی - فرهنگی" - احیا و بهسازی پوشش گیاهی با جایگزینی و بازکاشت آن در منظر بر اساس شالوده طرح باغ - بهسازی و اصلاح مسیرهای حرکتی و ایجاد مسیرهای ویژه جهت فضاهای تاریخی و فرهنگی - احیا فعالیتهای سنتی - تفریحی گذشته با احداث کبوتر خانه سنتی در پارک (شکل ۷) - ایجاد موزه فئات سنگلج در محور شمالی - جنوبی پارک - ایجاد فضاهای مناسب توقف و مکث در مجاورت مناظر تاریخی برای لمس و افزایش تجربه حسی بازدید کنندگان از محیط - طراحی ضمن تبعیت از لایه های زمانی و ایجاد هماهنگی بین الگوی طرح باززنده سازی و الگوی اولیه - مرمت نمای ساختمانهای موجود در پارک هماهنگ با محیط شبه طبیعی و تاریخی پارک
طراحی با هدف بهینه سازی کارکرد اکولوژیکی	<ul style="list-style-type: none"> - طراحی با استفاده از مواد و مصالح بومی، هماهنگ با محیط شبه طبیعی پارک - استفاده از روشهای اکوتکنیک (انتخاب مواد و مصالح از منابع تجدید شونده، استفاده از انرژیهای طبیعی، جمع آوری آب باران، بازیافت و تصفیه آبهای زائد و استفاده از آنها در آبیاری) - استفاده از گیاهان بومی و مقاوم جهت باززنده سازی و تقویت پوشش گیاهی - برقراری ارتباط بصری و عملکردی بین فضاهای مختلف پارک در طراحی توسط مسیرهای حرکتی - افزایش راندمان و ارتقای کیفیت آبیاری موجود با تغییر روش آبیاری سنتی به آبیاری بارانی و قطره ای - استفاده از روش های بیولوژیک جهت کنترل آفات و بیماری های گیاهی موجود - افزودن تنوع اکولوژیکی گیاهی از طریق استفاده از گونه های مناسب و سازگار با آب و هوای این محدوده - بهبود بافت و ساختار خاک در برخی نقاط دارای تخریب - ساماندهی باغچه های حاشیه خارجی پارک برای کاهش آلودگی صوتی و کاهش دیدهای نامطلوب بیرون پارک
طراحی با هدف بهینه سازی کارکرد اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد فضاهای باز چند منظوره جهت برپایی جشن های بومی و معرفی آداب گذشته - طراحی پارکینگ در خارج از پارک بدون حداقل آسیب به آن حتی غیر مستقیم - ایجاد مسیر حرکتی با حفظ پیوستگی و جلوگیری از هرگونه انقطاع وعدم تاثیر بر ارزش های پارک توسط مسیرهای حرکتی - استفاده از صداهای موجود در پارک به منظور به کار گرفتن احساس شنوایی بازدید کنندگان - بالا بردن زیبایی دید افراد با قرار دادن آن ها در مقابل جاذبه های پارک و حذف هرگونه عوامل ایجاد اغتشاش بصری مانند ساماندهی محوطه اطراف زمین بازی و منظر سازی مناسب برای محوطه اطراف دریاچه به عنوان نقطه عطف پارک (شکل ۵) - ایجاد مسیرهای حرکتی و مکان های توقف برای تماس مستقیم افراد و هدایت دید آن ها به سمت مناظر مطلوب - ارتقای وضعیت نورپردازی برای خوانایی فضاهای پارک در شب و ارتقای امنیت شبانه پارک - استفاده از نمادهایی از ارزشهای تاریخی معرفی شده پارک در گذشته ، مانند "مشعل دانش" (نماد مبارزه با بیسوادی) - ایجاد نمایشگاه و گلخانه آموزشی مکانیزه، احداث مزرعه خانواده و باغ مخصوص کودکان با جنبه تفریحی و آموزشی - جایگزینی بعضی فعالیت های غیر مرتبط در پارک با هدف افزایش آگاهی مانند جایگزینی سالن اجتماعات و کنفرانس شورای شهر با گالری و نمایشگاه عکس تهران قدیم یا کانون مطالعات تهران قدیم - تغییر و جابه جایی جذابیت ها با هدف کاهش تراکم استفاده و توزیع مناسب آن در کل پارک و ایجاد پویایی و نشاط در فضاهایی که دچار سکون گشته اند، مثلا تعبیه آبنا در ضلع غربی پارک به دلیل عدم پویایی در فضای ورودی (شکل ۴) - احداث فرهنگ سرا با رویکرد امور فرهنگی تهران قدیم و زنده نمودن آداب و سنن گذشته - احداث باغ پرندگان برای افزایش تنوع زیستی و نیز آشنایی با ارزش های زیست محیطی (شکل ۶) - تعبیه دو ورودی در ضلع جنوب شرقی و جنوب غربی پارک جهت پویایی و بالا رفتن امنیت نسبی این فضا ها

نقشه ۴- طراحی منظر بخشی (دریاچه)

شکل ۵: پرسپکتیو از فضای منظرگاه دریاچه

شکل ۴: احداث آبنا جهت پویایی فضای ورودی غربی

شکل ۷: کبوتر خانه سنتی پیشنهادی

شکل ۶: پرسپکتیو از باغ پرندگان

منابع

۷. بهبهانی، هما. سلطانی، حسن، "شاخصها و ویژگیهای باغهای قاجار در تهران"، مجله محیط شناسی، ویژه نامه طراحی محیط زیست، ۱۳۸۲، شماره ۲۹.
۸. نعمیا، غلامرضا، "باغهای ایران که ایران چو باغیست خرم بهار"، نشر تهران پیام، ۱۳۸۵.
۹. شهری، جعفر، "گوشه ای از تاریخ اجتماعی تهران قدیم"، چاپ اول، انتشارات معین، ۱۳۷۰، جلد اول.
۱۰. بلاغی حسینی، عبدالحجّه، "گزیده تاریخ تهران"، چاپ اول، انتشارات مازیار ۱۳۸۶.
11. Micoulina, E. 1993. The History of Garden and Evolution of the Environment Historic Garden and Site, ICOMOS Publisher
12. Monique, M, Teyssot, G. 1990. The History of Garden Design. Thames & Hudson, London
1. Chiesura, A., 2003. The role of urban parks for the sustainable city, Landscape and urban Planning, Elsevier, Volume 68
2. Woudstra & Fieldhouse, 2000. The Regeneration of Public Parks. Taylor & Francis Group. London .New York.
3. Cohen, N., 2001. Urban Planning Conservation and Preservation, Mc Graw-Hill, USA
۴. سمسار، محمدحسن. سرائیان، فاطمه، "سیمای تهران در سده ۱۳ هجری قمری"، سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران، معاونت هنری، ۱۳۸۷، جلد ۱.
۵. جلیلی، عادل جم زاد، زیبا، "تجربه راهبردی در طراحی منظر و فضای سبز در ایران"، انتشارات موسسه تحقیقات جنگل ها و مراتع کشور، ۱۳۸۸.
۶. بیژن راد، محمد رضا، "بررسی فضای سبز شهر تهران"، بخش فرهنگی دفتر مرکزی جهاد دانشگاهی، ۱۳۶۹.

۱۳. حسیبی، محسن، "اصطلاحات و واژه شناسی مرمت"، مجله هفت شهر، ۱۳۸۵، سال چهارم، شماره ۱۲-۱۳، صفحه ۴۰۸
14. Tate, A. 2001. Great City Park, Spon press, New York.
15. Faizi, M., 2006. The role of urban parks in a metropolitan city. Environmental sciences 12
۱۶. سعیدنیا، احمد، "کتاب سبز شهرداری، فضای سبز شهری"، تهران، انتشارات سازمان شهرداری های کشور، ۱۳۷۹.
۱۷. مدیریت بافت تاریخی، "طرح شناسایی آثار و ابنیه ارزشمند"، (۳-۲-۱/۱۲۰۱)، بانک اطلاعات بافت تاریخی، ۱۳۸۷.
۱۸. نجمی، ناصر، "طهران عهد ناصری"، تهران، انتشارات عطار، ۱۳۶۷.
۱۹. ماتلوک، جان، "آشنایی با طراحی محیط و منظر"، انتشارات سازمان پارکها و فضای سبز تهران، ۱۳۷۹.
۲۰. مدنی پور، علی، "طراحی فضا های شهری"، شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری، ۱۳۷۹.
۲۱. لینچ، کوین، "نئوری شکل شهر"، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۸۱.
۲۲. روزنامه اطلاعات ایران، ۱۳۵۰/۲/۲۹، کتابخانه ملی ایران.
۲۳. روزنامه اطلاعات ایران، ۱۳۴۴/۶/۳، کتابخانه ملی ایران
۲۴. شهیدی مازندرانی، بیژن، "سرگذشت تهران"، انتشارات دنیا، ۱۳۸۳.
25. Bell, S., 1993. The Elements of visual Design in Landscape. E & FN SPON, London
26. Mikaeili, A.R., Physical Planning of Recreational land Uses in Gilan Province of Iran. Ph. D. Thesis. University of Chukurova. Adana Turkey. Dept. of Landscape Arch. 1996, P 353